

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV SKUPNE KMETIJSKE POLITIKE NA
SLOVENSKO KMETIJSTVO**

Ljubljana, julij 2011

NEJA MAROLT

IZJAVA

Študent/ka Neja Marolt izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom mag. Bernarda Bršičiča, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

1 UVOD	1
2 SKUPNA KMETIJSKA POLITIKA	2
2.1 Cilji in načela SKP	3
2.2 Mehanizmi SKP	4
2.3 Financiranje SKP.....	7
2.3.1 Višina sredstev namenjena za financiranje SKP	7
2.3.2 Skladi za financiranje SKP.....	7
2.4 Pregled reform SKP	10
2.4.1 Reforma 1984.....	10
2.4.2 Reforma 1992.....	10
2.4.3 Reforma 2003.....	11
2.4.4 Vmesni pregled SKP- »zdravstveni pregled«	11
2.4.5 SKP proti letu 2020	11
2.4.6 Vrednotenje SKP.....	12
3 SLOVENSKO KMETIJSTVO	12
3.1 Ocena stanja	13
3.1.1 Kmetijska zemljišča v uporabi in število kmetijskih gospodarstev	13
3.1.2 Število živali in število kmetijskih gospodarstev	14
3.1.3 Struktura kmetijskih gospodarstev – velikostna, starostna, izobrazbena	15
3.1.4 Bilanca porabe in potrošnje kmetijskih proizvodov.....	17
3.2 Ekonomski rezultati kmetijstva.....	18
3.3 Kmetijska politika v Sloveniji.....	19
3.3.1 Kmetijska politika v Sloveniji od leta 1991 do vstopa v EU	19
3.3.2 Kmetijska politika v Sloveniji po vstopu v EU.....	20
3.3.2.1 Tržno cenovni ukrepi in neposredna plačila – I. steber.....	20
3.3.2.2 Program razvoja podeželja – II. steber.....	22
3.3.3 Proračunska izplačila za tržne ukrepe in neposredna plačila in za ukrepe razvoja podeželja.....	23
4 IZZIVI BODOČE SKP V SLOVENIJI PO LETU 2013	25
4.1 Neposredna plačila	27
4.2 Tržno cenovni ukrepi	27
4.3 Razvoj podeželja	28
5 SKLEP.....	28
6 LITERATURA IN VIRI	29

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Odhodki Skupne kmetijske politike držav članic EU (v milijonih evrov)</i>	<i>9</i>
<i>Tabela 2: Število gospodarstev, raba zemljišč in povprečna velikosti kmetijskih gospodarstev</i>	<i>14</i>
<i>Tabela 3: Število kmetijskih gospodarstev z živino, število živine ter povprečno število živali na gospodarstvo; 2000 in 2010</i>	<i>15</i>
<i>Tabela 4: Struktura kmetijskih gospodarstev glede na velikost kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU)</i>	<i>16</i>
<i>Tabela 5: Starostna struktura gospodarjev na družinskih kmetijah v Sloveniji</i>	<i>17</i>
<i>Tabela 6: Kmetijska izobrazba gospodarjev na družinskih kmetijah v Sloveniji.....</i>	<i>17</i>
<i>Tabela 7: Stopnja samooskrbe po posameznih proizvodih v obdobju 2004-2009</i>	<i>18</i>
<i>Tabela 8: Potrošnja na prebivalca v kg po posameznih proizvodih v obdobju 2004-2009.....</i>	<i>18</i>
<i>Tabela 9: Osnovni kazalci ekonomskega računa za kmetijstvo, 2004-2009.....</i>	<i>19</i>
<i>Tabela 10: Struktura proračunskih izdatkov, povezanih s kmetijstvom po skupinah ukrepov in viru financiranja (v 000 evrov)</i>	<i>24</i>

1 UVOD

Kmetijstvo je gospodarska dejavnost posebnega družbenega pomena, saj je njegova temeljna naloga zagotavljanje zadostne preskrbe z varno hrano in s tem zadovoljevanje ene od osnovnih potreb človeštva. Sooča se z vedno novimi izzivi, ki izhajajo iz globalizacije svetovnega gospodarstva, rastočega števila prebivalstva ter vpliva podnebnih sprememb.

Začetki skupne kmetijske politike (v nadaljevanju SKP) segajo v 50. leta 20. stoletja, ko je druga svetovna vojna opustošila evropsko kmetijstvo, zato samo ni bilo sposobno proizvajati dovolj hrane za vso Evropo. Cene hrane so bile izredno visoke, kakovost pa slaba.

Evropska skupnost je bila ustanovljena z Rimsko pogodbo leta 1957, ki določa splošne cilje SKP. Nekateri teoretiki štejejo za začetek SKP leto 1962, ko je bil ustanovljen Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad (v nadaljevanju EKUJS). Kmetje so prejeli podporo sorazmerno s količinami pridelave, v živinoreji pa so bile vezane na število živali. V rastlinski pridelavi pa plačila določena glede na količine pridelkov. Tako je bila SKP z vidika povečanja pridelave hrane izredno uspešna, Evropska unija (v nadaljevanju EU) je postala neto izvoznica hrane. SKP se je od svojega začetka spreminjala in se spreminja še danes. SKP je danes namenjena zagotavljanju dohodkovne stabilnosti kmetov, daje vedno večji poudarek varnosti in kakovosti hrane in hkrati spodbuja trajnostno, okolju prijazno pridelavo. SKP je sestavljena iz dveh stebrov, v I. stebru so tržni ukrepi in danes najpomembnejša neposredna plačila, II. steber pa predstavljajo programi razvoja podeželja.

V zadnjem letu se je začela pripravljati nova SKP proti letu 2020, ki bo odziv na prihodnje izzive, povezane s hrano, naravnimi viri in ozemlji. Namen nove reforme SKP je reševanje finančne in gospodarske krize, zagotavljanje primernih dohodkov kmetom, spopadanje s podnebnimi spremembami in potrebo po večji konkurenčnosti.

Slovenija si je že v Strategiji razvoja slovenskega kmetijstva, ki je bila sprejeta 1993 postavila podobne cilje kmetijske politike, ki so veljali v SKP. Po vstopu Slovenije v EU, SKP predstavlja okvir za domačo kmetijsko politiko, zasleduje predvsem cilje povezane s proizvodnjo hrane, kmetom zagotavlja osnovno raven dohodkovne varnosti, ob tem pa daje vedno večji pomen varovanju okolja ter daje okvir tudi za trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri. V letu 2011 je bila sprejeta Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 - »Zagotovimo si hrano za jutri«, ki opredeljuje vizijo in cilje razvoja kmetijstva v Sloveniji v naslednjem srednjeročnem obdobju do leta 2020 in vsebuje ukrepe, ki bodo prispevali k uresničevanju SKP.

Kmetijski izdatki se financirajo iz dveh skladov, ki sta del splošnega proračuna EU: Evropski kmetijski jamstveni sklad (v nadaljevanju EKJS) financira neposredna plačila in ukrepe za

ureditev kmetijskih trgov ter Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja (v nadaljevanju EKSRP) pa financira programe razvoja podeželja v državah članicah.

Skozi diplomsko nalogo bom poskušala odgovoriti na vprašanje, kako SKP vpliva na slovensko kmetijstvo, ali se slovensko kmetijstvo zaradi SKP slabša in kako ukrepati z vidika nacionalnega interesa. Namen naloge je prav tako prikazati ali je SKP ustrezen institucionalni okvir za slovensko kmetijstvo in kakšne so pravzaprav dobrobiti našega kmetijstva od SKP.

Cilj diplomske naloge je ugotoviti ali so bili ukrepi tržno cenovne politike (neposredna plačila, tržni ukrepi) zadostni za izboljšanje dohodkovnega položaja kmetov v Sloveniji po vstopu v EU. Republika Slovenija ima nizko samooskrbo s hrano, zato je naš cilj, da se pri proizvodih, kjer imamo omejene možnosti za pridelavo, samooskrba ohrani vsaj na sedanjem nivoju. Medtem, ko je potrebno samooskrbo povečati pri proizvodih kot je zelenjava. Prav tako je potrebno ohraniti obdelanost kmetijskih površin vsaj na sedanjem nivoju, kljub temu, da so naravne danosti za kmetovanje omejene.

Diplomska naloga je sestavljena iz treh poglavij poleg uvoda in sklepa. V prvem poglavju se bom posvetila kratkemu pregledu SKP. Predstavila bom cilje in načela ter mehanizme SKP. Kronološko bom opredelila reforme in navedla njihove najpomembnejše dosežke, saj je SKP v stalnem procesu spreminjanja. Na koncu prvega poglavja bom nekaj besed namenila še samemu financiranju SKP. Sledi drugo poglavje, v katerem bom analizirala stanje slovenskega kmetijstva in nekaj besed namenila kmetijski politiki v Sloveniji. V tretjem poglavju se bom osredotočila na izzive bodoče SKP in vpliv kmetijske politike na slovensko kmetijstvo.

2 SKUPNA KMETIJSKA POLITIKA

SKP je politika EU, ki si je za cilj zadala dostojen življenjski standard kmetov ter stabilno in varno oskrbo potrošnikov s hrano po zmernih cenah. Prednostne naloge so: kakovost in varnost hrane, varstvo okolja in dobro počutje živali, konkurenčnost kmetov EU na svetovnem trgu, ohranitev podeželskih skupnosti ter njihov dinamičen in trajnosten razvoj.

SKP je osrednji element v institucionalnem sistemu EU in je bila predhodnica skupnega trga, ki omogoča prosto gibanje dobrin, storitev, kapitala in ljudi v državah članicah EU. Spada med najbolj kontroverzne politike EU, saj predstavlja 1-5 % BDP držav članic, kar je relativno malo, po drugi strani pa se za SKP danes nameni 41 % proračuna EU, leta 1984 je ta delež znašal 70% proračuna EU. Obstaja že več kot 40 let, njeno glavno načelo je sistem subvencij, ki se izplačujejo kmetom (Prokopijević, 2005, str. 9-10).

2.1 Cilji in načela SKP

Cilji in načela SKP so zapisani že v Rimski pogodbi - ustanovitvenem aktu iz leta 1957. Določba o ciljih skupne kmetijske politike je oblikovana precej splošno in kaže določena notranja interesna neskladja, vendar jo štejejo kot zavezujočo določbo tako za Skupnost kot za članice (Avsec & Juvančič, 2001, str. 23).

V 33. členu Rimske pogodbe so zapisani cilji kmetijske politike, ki so (Usher, 2001, str. 34):

- povečevanje storilnosti v kmetijstvu s pospeševanjem tehničnega napredka in racionalizacijo kmetijske pridelave ter optimalno rabo proizvodnih dejavnikov, posebno dela;
- zagotavljanje primerne življenjske ravni na podeželju, zlasti s povečevanjem dohodka v kmetijstvu;
- stabiliziranje kmetijskih trgov;
- zagotavljanje nemotene preskrbe s hrano;
- oskrba porabnikov s hrano po sprejemljivih cenah.

Pri uresničevanju teh ciljev gre za zapletena gospodarska razmerja, zato morajo organi Skupnosti zagotoviti stalno usklajevanje, ki je nujno zaradi konflikta med cilji, če vzamemo vsakega od teh ciljev posebej. Našteti cilji SKP so heterogeni: kratkoročni in dolgoročni, gospodarski in socialni, nekateri so bližji proizvajalcu, drugi pa potrošniku.

Posamezne države imajo pogosto zelo različne predstave o tem, kakšna sta vloga in pomen kmetijstva v Skupnosti, zato je oblikovanje kmetijske politike zahteven proces. Sodišče Evropskih skupnosti je odločilo, da nekateri cilji SKP iz 33. člena PES¹ niso v razmerju nadrejenosti oz. podrejenosti. Ciljev, ki varujejo koristi tako kmetijskih proizvajalcev kot potrošnikov, ni mogoče uresničiti hkrati in v celoti, zato mora Skupnost te interese uravnovežiti in najti med njimi ravnovesje (Avsec & Erjavec, 2005, str. 107). Glede na pogodbo naj bi bili vsi cilji enakovredni, vendar pa lahko trdimo, da je EGS s svojim delovanjem na področju kmetijske politike dosegla zastavljene cilje, pri katerih se kažejo nekatere pomanjkljivosti (Kmetijska svetovalna služba Slovenije, 2007, str. 61):

- negativni vpliv na okolje, zaradi povečanja storilnosti in modernizacije kmetijske pridelave pa so se povečali presežki hrane in izdatki evropskega proračuna;
- neenakomerna porazdelitev sredstev med upravičence po državah;
- EGS je stabilizirala kmetijske trge z omejevanjem nihanja cen kmetijskih pridelkov za ceno neravnovesij na mednarodnih trgih;

¹ Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti. S pogodbo o Evropski uniji 7. februarja 1992 se je Evropska gospodarska skupnost preimenovala v Evropsko skupnost.

- relativno visoke cene hrane v primerjavi s svetovnimi cenami hrane.

Cilje kmetijske politike je povzela celo maastrichtska pogodba iz leta 1992. Nespremenjeni cilji so bili pravna podlaga za vodenje zapletene visokozaščitne kmetijske politike. Celotna usmeritev SKP ostaja protislovna. Na eni strani so cilji, ki so neposreden odsev protekcionalizma (prizadevanje za dvig življenjske, prehranske varnosti, stabiliziranje trgov), na drugi strani pa cilji, ki delujejo izrazito protizaščitno (dvig storilnosti, primerne cene za porabnika) (Cunder, et al., 1997, str. 50).

Načela tržno-cenovne politike so (Oskam, 2010, str. 169):

- **enotnost trga**, kjer se ustvarja in ohranja skupni trg, brez carinskih in necarinskih ovir med članicami ter prosto prodajo dobrin;
- **prednost domači pridelavi** pomeni, da se daje prednost domačim proizvajalcem pred uvoženimi dobrinami, z namenom zaščite skupnega trga pred nizkimi cenami uvoza;
- **finančna solidarnost** pomeni, da se skupna kmetijska politika financira iz proračuna Skupnosti.

Prvo načelo je nesporno, saj se je samo tako lahko oblikoval skupni trg vseh članic. Uveljavitev drugega in tretjega načela pa predstavljata zmago Francije, ki je na ta način pridobila trge za svoje prehranske presežke, ob tem pa je prenesla financiranje tržno-cenovne politike na skupne ustanove in proračun. Sprejem teh načel je vplival tudi na poznejši razvoj kmetijstva v zahodni Evropi in na mednarodno trgovino s hrano.

2.2 Mehanizmi SKP

Cilji SKP so se v prvih letih delovanja zagotavljali izključno s tržnimi mehanizmi, ki so prispevali k uravnavanju in stabiliziranju trgov in zagotavljanju določene cenovne ravni. Skupne tržne ureditve veljajo za 21 kmetijskih proizvodov, med najpomembnejše pa sodijo skupna tržna ureditev za žita, goveje meso, mleko in mlečne izdelke, sadje in zelenjavo, prašičje meso in vino. (Avsec & Erjavec, 2005, str. 181-182). Tržne ureditve se od skupine do skupine proizvodov med seboj razlikujejo po izbiri ukrepov, vsebini in intenzivnosti podpor kmetijstvu. (Černe, 2002, str. 337).

Od leta 2007 je 21 skupnih tržnih ureditev združenih v enoten predpis, v Uredbo Sveta št. 1234/2007 o vzpostavitvi skupne ureditve kmetijskih trgov in o posebnih določbah za nekatere kmetijske proizvode (v nadaljevanju: Uredba o enotni SUT). Evropska Komisija (v nadaljevanju EK) je skušala reformirati SKP s tem, da se je oddaljila od tradicionalnih pristopov pri podpori specifičnih ukrepov posameznih tržnih ureditev. Uvajanje enotne sheme pomoči je tipičen primer teh ambicij (Oskam, 2010, str. 179-180).

Uredba o enotni SUT določa tržne intervencije na notranjem trgu, trgovino s tretjimi državami in pravila s trženjem in proizvodnjo.

Tržne intervencije na notranjem trgu:

- **intervencijski nakup** se lahko izvede za žita, riž, sladkor, goveje in telečje meso, sladkor, maslo, posneto mleko v prahu. Intervencijski nakup izvajajo pristojne državne intervencijske ustanove, ki zastopajo EK. (Cunder et al., 1997, str. 56). Določene so intervencijske cene in intervencijska obdobja za nakup ter prodajo iz intervencijskih zalog (Svet Evrope, 2007, str. 27-34);
- **zasebno skladiščenje** se izvaja za maslo, smetano, sladkor, oljčno olje, goveje in telečje meso, (Svet Evrope, 2007, str. 35);
- **sistemi omejevanja proizvodnje (kvote)**, ki se uporablja v sektorju mleka in sladkorja. Države članice dodelijo kvoto vsakemu podjetju za proizvodnjo sladkorja, ki ima sedež na njihovem ozemlju. Če podjetja presežejo svoje kvote, ki so jim bile dodeljene, jim država članica zaračuna presežne dajatve (Svet Evrope, 2007, str. 45-48). Nacionalne kvote za proizvodnjo mleka se razdelijo med proizvajalce pri čemer se razlikuje kvote za oddajo in neposredno prodajo na domu. (Svet Evrope, 2007, str. 49-54);
- **sheme pomoči**, ki se uporablja za pomoč za predelavo in druge pomoči posameznim sektorjem, proizvodna nadomestila, podporni ukrepi v sektorju sladkorja. (Svet Evrope, 2007, str.57).

Trgovina s tretjimi državami:

- **uvoz** je urejen z uvoznimi dovoljenji, uvoznimi dajatvami in prelevmani ter z upravljanjem uvoznih kvot (Svet Evrope, 2007, str. 88-92). Uvozne dajatve obremenjujejo uvoz tujih kmetijskih izdelkov do te stopnje, da je nakup domačih dobrin cenejši od uvoza;
- **izvoz** je urejen z izvoznimi dovoljenji, izvoznimi nadomestili in določitvijo izvoznih nadomestil, upravljanje izvoznih kvot v sektorju mleka in mlečnih izdelkov, posebne ugodnosti pri uvozu v tretje države in drugi (Svet Evrope, 2007, str. 98-101).

Pravila v zvezi s trženjem in proizvodnjo:

- **Tržni standardi in pogoji za proizvodnjo**, EK lahko določi tržne standarde za oljčno olje, za sadje in zelenjavo, predelano sadje in zelenjavo, banane, tržne standarde za mleko in mlečne izdelke, maščobe, jajca in perutnino (Svet Evrope, 2007, str. 71-73);
- **Organizacije proizvajalcev**, medpanožne organizacije, organizacije izvajalcev. Organizacije proizvajalcev se lahko priznajo v sektorju hmelja, oljčnega olja in namiznih oljk, sektorja sadja in zelenjave (Svet Evrope, 2007, str. 77).

Tržno cenovni ukrepi skupaj z **neposrednim plačili** tvorijo ukrepe I. stebra SKP. Neposredna plačila se uvedejo, ko raven cen kmetijskih pridelkov ne omogoča primerne dohodka pridelovalcem. Neposredna plačila se lahko izplačajo na enoto površine (hektar zemljišča), enoto kmetijskega proizvoda ali živali. Lahko pa se izplačajo tudi predelovalcem kmetijskih pridelkov, v primeru da ta za odkupljene proizvode izplača pridelovalcu najmanj določeno minimalno ceno. Večinoma so jih uvajali v reformah SKP in ob zniževanju institucionalnih cen (Avsec & Erjavec, 2005, str. 188). Neposredna plačila so še posebej pomembna oblika podpor pri poljščinah, govejem mesu ter mesu drobnice. Za pridobitev neposrednih plačil morajo kmetijska gospodarstva izpolniti pogoje na področju varstva okolja, varnosti hrane ter dobrobiti živali (pogoji navzkrižne skladnosti²).

Ob uvedbi neposrednih plačil v devetdesetih letih so na pomenu pridobili tudi ukrepi politike razvoja podeželja, ki se financirajo po podobnih načelih kot ukrepi strukturno regionalne politike. Njihov glavni cilj je krepitev kmetijstva in gozdarstva, povečevanje konkurenčnosti podeželskih območij in ohranjanje naravnih virov ter zgodovinsko-kulturnega izročila podeželja. Trenutna politika združuje ukrepe v štiri osi (Kmetijska svetovalna služba Slovenije, 2007, str. 34-35):

- 1. os: Konkurenčnost agro-živilstva in gozdarstva (podpore prestrukturiranju proizvodnih virov, naložbeni projekti, sheme kakovosti);
- 2. os: Upravljanje z zemljišči (izravnalna plačila za opravljeno storitev: plačila nadstandardom za okolje, dobrobit živali, za višje stroške v težjih razmerah; NATURA 2000³);
- 3. os: Diverzifikacija dohodka na podeželju (naložbe v nekmetijske vire, podjetništvo, turizem, naravno in kulturno dediščino);
- 4. os: LEADER⁴ (lokalne akcijske skupine, projekti opredeljeni od spodaj navzgor).

Politika razvoja podeželja mora spremljati in dopolnjevati politike tržne in dohodkovne podpore in tako prispevati k doseganju ciljev te politike (Svet Evrope, 2005b).

² Pri kontroli predpisanih zahtev navzkrižne skladnosti se preverja izpolnjevanje minimalnih zahtev, in sicer: s področja okolja, identifikacije in registracije živali, zdravja ljudi, živali in rastlin, ter dobrega počutja živali in o ravnanju z vsemi kmetijskimi zemljišči na kmetijskem gospodarstvu.

³ Evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, ki so jih določile države članice Evropske unije. Njen glavni cilj je ohraniti biotsko raznovrstnost za prihodnje rodove, in sicer tako, da varuje naravne habitate ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, pomembnih za Evropsko unijo.

⁴ Pomeni »Links between actions od rural development« prevedeno v slovenščino: Povezave med ukrepi za razvoj podeželja. Kot nakazuje že ime, je to način združevanja on doseganja razvoja podeželja v lokalnih podeželskih skupnostih. Pristop, ki se izvaja od spodaj navzgor, vključuje lokalne skupnosti in dodaja vrednost lokalnim virom, je postopoma začel veljati kot nov način ustvarjanja delovnih mest in podjetij na podeželju.

2.3 Financiranje SKP

2.3.1 Višina sredstev namenjena za financiranje SKP

SKP že več kot 40 let predstavlja eno najpomembnejših politik EU. SKP je namenjen velik delež proračuna EU, ki je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja predstavljal skoraj 70 % celotnega EU proračuna. Proračunska sredstva se v zadnjih letih zmanjšujejo, v letu 2011 predstavljajo 41 %. Celoten proračun EU za leto 2011 znaša 141,9 milijard EUR. Za tržne ukrepe in neposredne plačila, ukrepe I. stebra je namenjeno 42,8 milijarde EUR. To finančno pomoč prejme 7 milijonov kmetov, ki izpolnjujejo visoke evropske standarde in prispevajo k ohranjanju kakovosti tal, vode in zraka. Za razvoj podeželja - ukrepe II. stebra je namenjenih 14,4 milijarde EUR, in sicer vlaganju v gospodarsko uvajanje raznovrstnosti podeželskih območij, kjer živi 50 % evropskega prebivalstva (European Commission, EU Budget 2011).

Proračun za kmetijstvo je do leta 2013 zamrznjen na ravni dogovora Evropskega sveta iz leta 2002, tako da njegov relativni delež v skupnih financah pada od 50 % leta 2000 na 35 % leta 2013 (Kmetijska svetovalna služba Slovenije, 2007, str. 29).

Konec junija 2011 je EK sprejela predlog naslednjega večletnega finančnega okvira EU za obdobje 2014–2020. Skupni znesek predlaganega sedemletnega proračuna je 1025 milijard EUR v odobritvah za prevzem obveznosti (1,05 % bruto nacionalnega dohodka EU - BND) in 972,2 milijarde EUR (1 % bruto nacionalnega dohodka EU) v odobritvah za plačila.

V primerjavi s sedanjim večletnim proračunom je ta vsota višja, vendar predstavlja nižji delež BND. Za gospodarsko, socialno in ozemeljsko kohezijo, namenjeno regijam in mestom, EK predlaga 376 milijard EUR, za skupno kmetijsko politiko pa 371,72 milijarde EUR, pri čemer bo 30 % izplačil kmetom pogojenih z ozelenitvijo kmetijskega gospodarstva. Financiranje novega večletnega proračuna EU bo preglednejše in pravičnejše, nižji in preprostejši pa bodo tudi prispevki držav članic. O predlogu večletnega finančnega okvira bosta v nadaljevanju razpravljala Svet EU in Evropski parlament. EK pričakuje, da bodo pogajanja končana do konca leta 2012 (Enterprise Europe Network).

2.3.2 Skladi za financiranje SKP

Z letom 1962 se je prvič uveljavilo načelo finančne solidarnosti, ko je Svet ministrov sprejel podpis o ustanovitvi posebnega sklada za financiranje SKP. Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund, EAGGF; po francoski kratici znan tudi kot FEOGA) je nekakšno finančno ogrodje SKP oz. skupno ime za proračunske izdatke, ki jih ima Skupnost s kmetijstvom in je popolnoma finančno odgovoren za izvajanje skupno dogovorjene politike (Cunder et al., 1997, str 52). Izdatki se delijo na dva dela: **jamstva** (guarantee) in **usmeritve** (guidance). Večino proračuna gre za jamstveni del, ki obsega predvsem stroške, povezane z izvajanjem skupnih tržnih ureditev, drugi del pa predstavljajo ukrepi politike razvoja podeželja, ki terjajo zahtevnejše finančne postopke in nadzor (Avsec & Juvančič, 2001, str. 28).

Od leta 2007 dalje se SKP financira (Uredba Sveta št. 1290/2005) iz EKJS-a in EKSRP-a. **EKJS** financira tržne ukrepe in neposredna plačila, **EKSRP** pa je namenjen financiranju programov razvoja podeželja. V skladu s temeljnimi pravili za finančno upravljanje SKP je EK odgovorna za upravljanje EKJS in EKSRP. EK sama običajno ne izvaja plačil upravičencem, vendar je po načelu deljenega upravljanja to nalogo prenesla na države članice oziroma na 85 nacionalnih in regionalnih plačilnih agencij. Plačilne agencije morajo biti akreditirane na podlagi meril, ki jih je določila EK, preden lahko zahtevajo povračilo izdatkov iz proračuna EU. Plačilne agencije morajo poleg izvajanja plačil upravičencem, same ali z organi, na katere so prenesle naloge, preveriti upravičenost zahtevkov za pomoč. EK povrne izdatke plačilne agencije državi članici, in sicer mesečno v primeru EKJS-a in četrtno v primeru EKSRP-a.

Tabela 1: Odhodki Skupne kmetijske politike držav članic EU (v milijonih EUR)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Belgija	957,3	937,9	949,0	1025,3	1083,6	1047,7	956,1	879,9	818,6	310,2
Danska	1309,1	112,0	1223,4	1223,8	1221,6	1228,3	1164,8	1168,8	1234,9	1062,9
Nemčija	5674,9	5861,7	6812,7	5876,9	6064,7	6522,3	6566,9	6905,7	6606,4	6679,7
Grčija	2598,2	2613,5	2637,2	2762,1	2779,8	2755,7	3071,2	3644,4	3444,7	2875,6
Španija	5484,8	6148,5	5959,7	6485,4	6345,4	6432,0	6681,4	6973,4	7083,3	6611,7
Francija	9005,8	9230,1	9781,5	10464,1	9429,4	10011,5	10091,7	10360,1	10014,2	9749,4
Irska	1681,3	1584,5	1724,4	1965,2	1845,8	1821,5	1736,4	1762,7	1692,1	1081,1
Italija	5042,7	5343,8	5695,1	5393,4	5040,4	5528,1	5486,0	5913,3	5407,3	5287,1
Luksemburg	21,2	30,8	38,3	44,3	38,9	45,4	46,3	55,2	53,0	54,5
Nizozemska	1441,9	111,8	1177,5	1397,3	1332,9	1268,3	1220,1	1211,3	963,6	1013,0
Avstrija	1018,7	1082,6	1092,1	1128,1	1144,8	1237,3	1274,9	1130,0	1217,8	1307,7
Portugalska	652,7	875,0	768,6	855,9	828,0	896,5	951,3	1299,7	1373,4	1102,7
Finska	727,8	815,8	838,8	876,1	870,4	904,1	818,2	972,8	839,8	766,7
Švedska	798,1	780,1	817,6	866,5	849,8	956,9	924,6	1104,8	959,4	875,7
VB	4061,6	3998,8	4003,3	4013,8	4056,0	4347,2	4307,8	4233,7	3803,9	3712,3
EU-15	40476,2	41532,9	43519,5	44378,1	42931,5	45002,8	45297,7	47615,8	45512,4	42490,3
Češka	/	/	/	/	90,8	428,5	498,3	717,1	655,1	867,0
Estonija	/	/	/	/	15,6	76,5	75,6	121,2	97,4	156,0
Ciper	/	/	/	/	7,5	44,5	51,4	61,0	54,9	58,7
Latvija	/	/	/	/	32,8	118,4	136,6	186,2	190,2	206,2
Litva	/	/	/	/	49,5	265,6	308,8	483,0	253,0	468,5
Madžarska	/	/	/	/	60,7	651,5	840,9	956,2	681,1	1279,9
Malta	/	/	/	/	2,7	9,0	9,4	8,7	11,9	6,9
Poljska	/	/	/	/	297,4	1542,1	2141,6	3114,3	2658,0	2858,7
Slovenija	/	/	/	/	49,4	102,6	159,9	179,5	143,0	190,8
Slovaška	/	/	/	/	41,1	220,6	277,5	380,5	357,0	513,0
Bolgarija	/	/	/	/	0,1	/	/	6,6	420,1	361,4
Romunija	/	/	/	/	/	/	/	23,9	1060,1	1167,9
EU skupaj	40505,9	41533,9	43520,6	44379,2	43579,4	48465,8	49798,8	54648,4	54812,7	55877,3

Vir: European Commission, Financial Report, 2009, str.75-84.

2.4 Pregled reform SKP

Glavni razlogi za reforme SKP so bili vedno večji pritiski na kmetijski sektor zaradi povečevanja deleža proračuna Skupnosti, ki je bil namenjen izvajanju SKP. Do vedno večjih izdatkov za SKP je prišlo zaradi vedno večjega obsega pridelave. Pojavili so se presežki na trgu, ki jih je bilo potrebno izvoziti, za katere pa so bile namenjene izvozne spodbude in s tem večji izdatki za SKP.

2.4.1 Reforma 1984

Prva reforma je bila izvedena v letu 1984, ko so zaradi omejevanja prireje mleka uvedli dodatno dajatev za mleko in mlečne izdelke. Dajatev je moral plačat rejec, ki je presegel posamično referenčno količino mleka. Referenčna količina (mlečna kvota) je bila dodeljena posameznemu kmetijskemu gospodarstvu, posebej za prodajo v mlekarne in posebej za neposredno prodajo na domu. (Avsec & Erjavec, 2005 str. 136-137 in 78-79). Individualne referenčne količine se lahko povečajo, vendar le v mejah vrednosti za skupne količine, določene za vsako državo članico (McMahon, 2000, str. 59).

Sprva je bila uvedena mlečna kvota za dobo 9 let, zatem pa so jo leta 1993 podaljšali za 7 let. Po srednjeročnem pregledu SKP se je sistem mlečnih kvot podaljšal do kvotnega leta 2014/2015, ko bo sistem mlečnih kvot v celoti ukinjen (Avsec & Erjavec, 2005, str. 233-234).

2.4.2 Reforma 1992

Glavni elementi te reforme so bili: znižanje kmetijskih cen, z namenom povečanja konkurenčnosti na notranjem in svetovnem trgu. Kmetje so prejeli kompenzacijo za izgubo dohodka, kot posledico nove strukture cen. Sprejeti so bili novi tržni mehanizmi in uvedeni so bili ukrepi za varovanje okolja. Ta reforma je začela proces premeščanja od tržnih cen k neposrednim plačilom, znižala je zaščitne cene, ustvarila je ustrezna neposredna plačila. Reforma je prinesla spremembe v skupnih tržnih ureditvah za žita, oljnice, stročnice, goveje meso, mleko in mlečne izdelke (McMahon, 2000, str. 167-168).

Uveden je bil tudi ukrep obvezne prahe, ki je zagotavljal plačila za zemljišča, na katerih se ni vršila pridelava. V okviru kmetijsko-okoljskega programa kmetje prejmejo dodatna plačila, če izvajajo ukrepe za varovanje okolja. Uveden je tudi ukrep ekološkega kmetovanja kot najbolj dosledna okolju prijazna oblika kmetovanja (Youth Farm).

Pridelava žit naj bi bila bolj konkurenčna tudi na notranjem trgu, saj so se intervencijske cene v naslednjih letih znižale za kar 30 %. Podoben mehanizem ukrepov kot pri žitu je bil tudi uveden ob reformi za trg govejega mesa. Intervencijske cene so se zmanjšale za 15 %. Neposredna plačila, ki so že prej obstajala na tem področju so se povečala. Višina plačil je odvisna od števila živali na površinsko enoto na posameznem gospodarstvu (Cunder, et al., 1997, str. 87-88).

2.4.3 Reforma 2003

Reforma SKP v letu 2003 je uvedla nov sistem neposrednih plačil, poznana kot **shema enotnega plačila**, pri čemer pomoč ni vezana na proizvodnjo (decoupling). Shema enotnega plačila tako postane najpomembnejši del neposrednih plačil (DG Agri).

Stare države članice ter Malta in Slovenija so morale reformo uvesti najkasneje do leta 2007, nove države članice, ki imajo že neke vrste enotna plačila na površino, pa naj bi v celoten sistem reforme vstopile najkasneje do leta 2011 (Juvančič, et al., 2007, str. 16-17).

Glavni cilj sheme enotnega plačila je, da zagotavlja kmetom bolj stabilne prihodke. Kmetje prejmejo plačila ne glede na to kaj pridelujejo, tako da lahko sledijo povpraševanju na trgu. Reforma ohranja le omejen obseg proizvodno vezanih ukrepov. Shema enotnega plačila določa uvedbo plačilnih pravic na podlagi zgodovinskih plačil iz obdobja 2000-2002 in regionalno enotno plačilo na hektar kmetijskih zemljišč, pri čemer prejmejo vsi enako plačilo na ha. Reforma na novo uvaja tudi zahteve navzkrižne skladnosti s poudarkom na varovanje javnega zdravja, zdravja živali in rastlin, okolja ter dobro počutje živali. Uvedena je tudi modulacija, ker upravičenci z višjim zneskom dobijo manjša plačila, le ta pa se prenašajo v politiko razvoja podeželja (Svet Evrope, 2003, str. 14-34).

2.4.4 Vmesni pregled SKP- »zdravstveni pregled«

Novembra 2008 so kmetijski ministri dosegli politični sporazum o pregledu zdravstvenega stanja SKP (European Commission, 2009, Health Check of the CAP). Cilj zdravstvenega pregleda je, da kmetje prejmejo sredstva za spopad z novimi izzivi v prihodnjih letih, kot so podnebne spremembe, več denarja se namenja tudi razvoju podeželja. Zaradi ukinitve mlečnih kvot v letu 2015, bo za »mehak prehod« zagotovljen 1 % povečanje mlečnih kvot vsako leto med leti 2009-2014. Vmesni pregled SKP uvaja nadaljnjo razvezavo proizvodno vezanih plačil, ki se prenesejo v shemo enotnega plačila. Na novo se določi tudi pomoč sektorjem s posebnimi težavami (tako imenovani ukrepi po 68. členu). Ukine se praha. Uvedena je tudi možnost uporabe neporabljenega denarja za ukrepe po 68. členu ali zagotavljajo možnost za prenos v razvoj podeželja. Uvedene so nove zahteve za modulacijo, vsem kmetom, ki prejmejo več kot 5.000 EUR za neposredna plačila se pomoč v naslednjih letih zmanjša za 7 % v letu 2009 in 10 % v letu 2012, le-ta sredstva pa se potem prenesejo v proračun za razvoj podeželja. Kmetom, ki prejmejo več kot 300.000 evrov pa se neposredna plačila znižajo za dodatnih 4 %. Na novo so uvedene tudi nove zahteve pri navzkrižni skladnosti, ki bodo izboljšale gospodarjenje z vodo (European Commission, 2009, Health check of the CAP).

2.4.5 SKP proti letu 2020

EK je novembra 2010 objavila Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij Skupna kmetijska politika proti letu 2020, odziv na prihodnje izzive, povezane s hrano, naravnimi viri in ozemljem. Sporočilo je pripravljeno na podlagi obširne javne razprave, ki je potekala v začetku leta 2010. Sporočilo je zelo splošno in kot cilje prihodnje SKP nakazuje: vitalno proizvodnjo hrane, trajnostno upravljanje naravnih virov in ukrepi na področju podnebnih sprememb in uravnotežen teritorialni razvoj.

SKP kot trdna skupna politika mora še vedno temeljiti na dveh stebrih. Še vedno so priporočeni naslednji strateški cilji (Evropska Komisija, 2010, Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij):

- da se evropskim državljanom zagotovi dolgoročna varnost preskrbe s hrano in prispevek k naraščajočemu svetovnemu povpraševanju;
- da se evropskim državljanom zagotovi kakovostna, raznolika hrana, ki je pridelana trajnostno in v skladu z zahtevami EU glede okolja, vode, zdravja in dobrega počutja živali, zdravja rastlin in javnega zdravja;
- da se ohrani vitalnost podeželskih skupnosti, za katere je kmetovanje pomembna gospodarska dejavnost, ki ustvarja lokalna delovna mesta.

Prihodnja SKP bi morala v skladu s Sporočilom Komisije vključevati bolj zelen in pravičnejše zasnovan I. steber, njen II. steber pa mora biti bolj usmerjen h konkurenčnosti in inovacijam, podnebnim spremembam in okolju.

Sporočilo navaja, da so pri neposrednih plačilih potrebne prilagoditve, ki so povezane s prerazporeditvijo, preoblikovanjem in boljšo usmerjenostjo pomoči. Prihodnja dodelitev neposrednih plačil naj bi temeljila na podpori osnovnega dohodka, uvedbi zelene komponente, podporam za območja s posebnimi naravnimi ovirami. Ločeno naj bi se uvedle tudi podpore za male in aktivne kmete. Tržni ukrepi se ohranijo, čeprav je potrebno da se sedanji mehanizmi prilagodijo in poenostavijo. Ugotavlja se, da so tržni mehanizmi izredno pomembni pri podpori trga v krizi. Politika razvoja podeželja naj bi še naprej prispevala h konkurenčnosti kmetijstva, k trajnostnemu upravljanju naravnih virov, skrbela za uravnotežen teritorialni razvoj, še večjo pozornost kot do sedaj pa bo potrebno posvečati okolju, podnebnim spremembam in inovacijam.

2.4.6 Vrednotenje SKP

Ena izmed največjih pomanjkljivosti SKP je njena nepravičnost, saj več kot 80% vseh sredstev SKP prejme le 20 % kmetov (Prokopijević, 2005, str. 40-41). Potrebno je, da se sistem neposrednih plačil spremeni v smeri bolj enotnih in poštenih plačil med državami članicami, čeprav so razlike med članicami prevelike, da bi lahko v celoti vse poenotili. Obstaja široko soglasje, da je potrebno neposredna plačila poenostaviti, da bodo lažje izvedljiva in seveda tudi preglednejša za davkoplačevalca. Menim, da bi bi potrebno pri novem finančnem okvirju za obdobje 2014-2020 ukiniti oziroma vsaj zmanjšati rabat Veliki Britaniji, ki ga prejema vse od leta 1984, ko so subvencije predstavljale kar 80 % evropskega proračuna, Velika Britanija pa je imela kmetijski sektor izredno nerazvit in zato je bila deležna tudi majhnemu znesku pomoči.

3 SLOVENSKO KMETIJSTVO

Po podatkih SURS-a za leto 2008 je kmetijstvo v Sloveniji k BDP prispevalo 1,2 % in ima podoben delež v BDP kot znaša povprečje v EU-27 (2009 1,7 %). Kmetijstvo je zaposlovalo v letu 2009 8,6 % vsega delovno aktivnega prebivalstva, medtem ko je bil v EU nižji (2008

5,4 %). Oba deleža se zmanjšujeta, predvsem zaradi hitrejšega razvoja nekmetijskih gospodarskih dejavnosti (MKGP, 2010, str.2).

3.1 Ocena stanja

3.1.1 Kmetijska zemljišča v uporabi in število kmetijskih gospodarstev

Po začasnih podatkih Popisa kmetijstva 2010 je bilo v letu 2010 74.096 kmetijskih gospodarstev, kar pomeni, da se je v primerjavi s popisom, ki je bil izveden leta 2000 število kmetijskih gospodarstev zmanjšalo za 11.716 oziroma za 13,5 %. Zmanjšalo se je število kmetijskih gospodarstev pri posamezni rabi kmetijskih zemljišč v uporabi, najbolj pri sadovnjakih in oljčnikih, skoraj za 50 %. Zmanjšanje števila gospodarstev pri posamezni rabi kaže na specializacijo kmetijskih gospodarstev, kar pomeni, da je bila v tem obdobju od leta 2000 dalje največja koncentracija pridelave ravno v sadjarstvu. Povprečna velikost kmetijskih gospodarstev se je povečala od 5,6 ha v letu 2000 na 6,3 ha v letu 2010, kar predstavlja 12 %.

V letu 2010 je bilo po začasnih podatkih Popisa kmetijstva 2010 466.941 ha kmetijskih zemljišč v uporabi, kar je za 3,9 % manj kot v letu 2000. Med kmetijskimi zemljišči v uporabi v letu 2010 prevladuje trajno travinje, ki predstavlja 57% vseh kmetijskih zemljišč v uporabi, sledijo njive in vrtovi s 37 % ter trajni nasadi s 6 %. Povečal se je delež njiv in sicer za 1,2 % glede na leto 2000. Vse ostale vrste rab so se v deležu kmetijskih zemljišč v uporabi glede na leto 2000 zmanjšale, največ trajni travniki kar za 7 % (MKGP, 2010, str. 16-19).

Po evropsko primerljivi opredelitvi, ki je bila izdelana v letu 2003 in dokončno uveljavljena v letu 2004, je v Sloveniji v območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (v nadaljevanju OMD) vključeno 85 % celotnega ozemlja države oziroma skoraj 74 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi. OMD vključujejo hribovska in gorska območja, druga območja z omejenimi dejavniki in območja s posebnimi omejitvami.

Kmetije v OMD so manj konkurenčne in zaradi odražanja specifičnih naravnih pogojev v strukturi rabe kmetijskih površin tudi manj prilagodljive. Kljub nižjim pridelovalnim potencialom za kmetijstvo pa ima kmetovanje na teh območjih zelo pomembno vlogo pri ohranjanju poseljenosti, podeželskih območji in kulturne krajine ter vzdrževanja ekološkega ravnotežja (MKGP, 2007, str.19).

Kmetijska zemljišča v zaraščanju, ki se ne štejejo v kmetijska zemljišča v uporabi so se od leta 2000 zmanjšala iz 46.639 ha na 29.616 ha, kar predstavlja, 36,49 %.

Tabela 2: Število gospodarstev, raba zemljišč in povprečna velikosti kmetijskih gospodarstev

	Število gospodarstev		Površina (ha)		Povprečno ha/gospodarstvo	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
Vsa zemljišča v uporabi*	86.437	74.327	950.269	888.664	11,0	12,0
Vsa kmetijska zemljišča*	86.427	74.096	537.249	499.260	6,2	6,7
Kmetijska zemljišča v uporabi*	86.423	74.056	485.879	466.941	5,6	6,3
Njive, vrtovi, drevesnice, trsnice	80.877	62.135	170.804	172.931	2,1	2,8
Sadovnjaki in oljčniki	42.727	22.444	13.062	12.261	0,3	0,5
Vinogradi	35.129	26.353	16.603	16.382	0,5	0,6
Trajni travniki in pašniki*	74.230	58.974	285.410	265.366	3,8	4,5
Kmetijska zemljišča v zaraščanju	26.068	13.904	46.639	29.618	1,8	2,1
Druga neobdelana kmetijska zemljišča	3.668	2.466	4.731	2.701	1,3	1,1
Gozd	76.670	62.686	394.701	372.895	5,1	5,9
Nerodovitno	81.314	70.406	18.320	16.509	0,2	0,2

* brez skupnih travnikov in pašnikov

Vir: SURS, 2011b, tabela 1.

V Republiki Sloveniji se je število kmetijskih gospodarstev kot površina kmetijskih zemljišč v uporabi zmanjšala v zadnjih desetih letih. V tem obdobju se je povprečna kmetija povečala iz 5,6 ha na 6,3 ha. Slovenija ima velik delež kmetijskih zemljišč v OMD, ker so pogoji za kmetovanje težji in s tem tudi produktivnost nižja.

3.1.2 Število živali in število kmetijskih gospodarstev

Po začasnih podatkih iz Popisa kmetijstva 2010 so kmetijska gospodarstva v letu 2010 redila 404.451 glav velike živine (GVŽ), kar je 14 % manj kot leta 2000. Pri prašičih se je število živali v primerjavi z letom 2000 zmanjšalo za 37 %, pri perutnini za 24 %. Pri govedu pa se je število govedi zmanjšalo za 5,5 %. Začasni podatki Popisa kmetijstva 2010 kažejo, da se z živinorejo ukvarja nekaj več kot 58.000 kmetijskih gospodarstev, kar je 19.000 ali četrtnina manj kot leta 2000. Še bolj izrazito, kot pri rabi kmetijske zemlje se procesi specializacije kažejo v živinoreji. Močno se je zmanjšalo število gospodarstev, ki redijo prašiče, perutnino ali govedo (za okoli 40 %), manjše pa je tudi število gospodarstev s kozami. V tem obdobju se je povečalo le število gospodarstev, ki redijo konje ali ovce.

V letu 2010 se je z živinorejo ukvarjalo 78 % vseh gospodarstev, kar je 12 % manj kot leta 2000. V letu 2010 je največ kmetijskih gospodarstev redilo govedo (48 % vseh) in perutnino (48 % vseh), sledijo pa gospodarstva s prašiči (35 % vseh). Zaradi večjega padca števila kmetijskih gospodarstev od padca števila živine, se je povprečno število GVŽ na gospodarstvo povečalo od 6,1 GVŽ v letu 2000 na 7,0 GVŽ leta 2010. Proces koncentracije je

opazen pri vseh vrstah živine, najbolj izrazit in enakomeren pa je v govedoreji. Gospodarstva z govedom so leta 2010 v povprečju redila 13,2 glave, kar je 4,3 glave (48 %) več kot leta 2000, povprečno število krav pa se je v istem obdobju povečalo od 4,2 na 6,1 glave (+44 %). Pri prašičih je bilo povečanje povprečnega števila živali na gospodarstvo med letoma 2000 in 2010 precej manjše (+7 %), kar pa je v celoti posledica dogajanj v obdobju po letu 2007.

Na proces koncentracije v živinoreji kažejo tudi podatki o velikostni strukturi gospodarstev po številu GVŽ. Delež gospodarstev, ki redi več kot 20 GVŽ na gospodarstvo, se je med letoma 2000 in 2010 povečal od 4 % na 6 %, delež GVŽ v tem velikostnem razredu pa od 34 % na 45 %.

Tabela 3: Število kmetijskih gospodarstev z živino, število živine ter povprečno število živali na gospodarstvo; 2000 in 2010

	Število gospodarstev		Število živine		Št. glav/gospodarstvo	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
GVŽ	77.452	58.057	470.498	404.451	6,1	7,0
Govedo	56.097	35.847	499.546	471.877	8,9	13,2
Krave	47.265	28.824	198.261	174.624	4,2	6,1
Prašiči	44.623	26.288	601.953	380.374	13,5	14,5
Perutnina	58.929	35.983	6.731.009	5.106.044	114,2	141,9
Konji	4.634	5.912	14.407	22.539	3,1	3,8
Ovce	4.330	6.051	96.027	134.683	22,2	22,3
Koze	4.775	4.112	29.385	34.123	6,2	8,3

Vir: SURS 2011b, tabela 2.

3.1.3 Struktura kmetijskih gospodarstev – velikostna, starostna, izobrazbena

Povprečno velika kmetija je imela v Sloveniji v letu 2000 5,6 ha kmetijskih zemljišč v uporabi, v letu 2010 pa 6,3 ha. Slovenija se tako uvršča v skupino članic z najneugodnejšo strukturo kmetijstva in zaostaja za povprečjem EU-27 za okoli dvakrat in za EU 15 za okoli trikrat. Zaostanek za državami z razvitejšim kmetijstvom se ne zmanjšuje. Na manj kot 10 ha kmetijskih zemljišč v uporabi kmetuje 84,3 % kmetijskih gospodarstev, medtem ko na več kot 20 ha kmetuje le 4,4 % kmetijskih gospodarstev.

Tabela 4: Struktura kmetijskih gospodarstev glede na velikost kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU)

Velikostni razred kmetijskih zemljišč v uporabi	Površina v ha				Kmetijska gospodarstva			
	2000	2005	2007	2010	2000	2005	2007	2010
SKUPAJ	485.879	485.432	488.774	476.556	86.467	77.175	75.340	74.711
brez kmetijskih zemljišč v uporabi	0	0	0	0	44	34	43	194
0 ha do pod 1 ha	4.467	3.037	3.787	4.064	7.999	5.731	6.967	8.021
1 ha do pod 3 ha	52.169	44.667	42.739	42.863	27.255	23.206	22.113	22.522
3 ha do pod 5 ha	70.875	66.151	60.145	58.270	18.130	16.868	15.354	14.971
5 ha do pod 10 ha	155.278	139.239	134.180	122.430	22.058	19.775	19.143	17.477
10 ha do pod 15 ha	83.872	76.638	71.078	70.244	6.928	6.386	5.897	5.841
15 ha do pod 20 ha	38.191	41.504	45.387	40.323	2.237	2.433	2.652	2.346
20 ha do pod 30 ha	29.927	40.452	45.228	46.641	1.264	1.709	1.895	1.946
30 ha do pod 50 ha	13.805	26.345	32.945	34.933	377	723	888	939
50 ha ali več	38.294	47.399	53.287	56.788	175	311	388	454

Vir: SURS, 2010, tabela 16.4.

Eden od vzrokov za nizko produktivnost kmetijstva je neugodna starostna in izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev. V letu 2005 je bila več kot polovica gospodarjev na kmetijah starejših od 55 let, delež gospodarjev, mlajših od 45 let, pa znaša le 19 %.

Delež gospodarjev z vsaj poklicno ali višjo izobrazbo je v letu 2005 znašal 46,8 %, kakršnokoli izobrazbo pa je imelo le 27,8 %. Mlajši nosilci kmetijskih gospodarstev imajo v povprečju tudi višjo stopnjo formalne izobrazbe in so tudi bolje usposobljeni za delo v kmetijstvu in so se zmožni učinkoviteje prilagajati tehnološkim spremembam in razmeram na trgu (MKGP, 2007, str. 22-23).

Družbeni položaj precejšnega dela kmečke populacije je med najnižjimi v Sloveniji, še zlasti tiste z manjših družinskih kmetij. Že zaradi pretekle družbene marginalizacije, kakor tudi posledic zadnjih družbeno-ekonomskih sprememb, ki so privedle do propada velikih industrijskih podjetij in majhnih industrijskih obratov na podeželju, je med prejemniki družbenih pomoči kot edinega vira preživetja pomemben delež kmečkega prebivalstva; po zadnjih dostopnih podatkih je med vsemi kategorijami prejemnikov 11 % kmetov (MKGP, 2011, str. 5). Njihov slab gmotni položaj je povezan z neugodno velikostno strukturo slovenskih kmetij in posledično s slabim gospodarskim potencialom.

Delež starejše generacije (65 let in več) se med kmečkim prebivalstvom hitro povečuje: leta 1991 je bil 15,3 %, leta 2007 pa že 21 %, medtem ko se delež mlajše generacije do 25 let vztrajno znižuje: s 33,5 % v letu 1991 na 24 % v letu 2007 (SURs, 2008). Vzorčni popis kmetijskih gospodarstev 2007 je pokazal, da je 50 % gospodarjev – nosilcev odločanja na kmetijah – brez formalne izobrazbe, ali pa imajo dokončano le osnovno šolo. Poklicno ali srednješolsko izobrazbo ima 45 % gospodarjev, višjo, visoko ali univerzitetno pa nekaj več kot 4 %. Primerljivi deleži celotne populacije pokažejo, da je izobrazbena raven gospodarjev kmetij precej nižja od povprečja. Po podatkih ankete o delovni sili, izvedene v letu 2008, je

26 % prebivalstva brez izobrazbe ali z osnovno šolo, 56 % pa ima poklicno ali srednješolsko izobrazbo.

Glede na šibko gospodarsko moč velikega dela kmetij so številni člani kmečkih gospodinjstev izključeni iz splošnega sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja. S tega vidika so še zlasti prikrajšane ženske, kar se med drugim kaže tudi v manjši pripravljenosti mlajših žensk za življenje na kmetiji.

Tabela 5: Starostna struktura gospodarjev na družinskih kmetijah v Sloveniji

	2000		2003		2005	
	Število	%	Število	%	Število	%
Skupaj	86.336	100,0	77.037	100,0	77.042	100,00
<45 let	17.709	20,5	14.341	18,6	14.461	18,8
45-55 let	19.779	22,9	19.117	24,8	18.703	24,3
>55 let	48.648	56,3	43.579	56,6	43.877	57,0

Vir: Program razvoja podeželja, 2007, str. 22.

Tabela 6: Kmetijska izobrazba gospodarjev na družinskih kmetijah v Sloveniji

Izobrazba	2000		2003		2005	
	Število	%	Število	%	Število	%
Gospodarji skupaj	86.336	100,0	77.037	100,0	77.042	100,0
Ni podatka	1.869	2,2	1.001	1,3	0	0,0
Samo praktične izkušnje	72.440	83,9	63.104	81,9	55.562	72,1
Tečajji iz kmetijstva	7.045	8,2	7.415	9,6	16.368	21,2
Poklicna ali srednješolska izobrazba	4.340	5,0	4.755	6,2	4.429	5,7
Višja, visoka, univerzitetna ali podiplomska izobrazba	642	0,7	763	1,0	681	0,9
Gospodarji s kakršnokoli kmetijsko izobrazbo	12.027	13,9	12.933	16,8	21.478	27,8

Vir: Program razvoja podeželja, 2007, str.23.

3.1.4 Bilanca porabe in potrošnje kmetijskih proizvodov

Slovenija ne pokriva svojih potreb po kmetijskih živilskih proizvodih z domačo pridelavo. Stopnja samooskrbe je za živalske proizvode precej višja kot za rastlinske proizvode. Najnižja samooskrba je pri zelenjavi, ki je bila v letu 2009 37,8 % in od leta 2005 ni preseгла 40%. Precej nizka samooskrba je tudi pri žitih, ki je bila v letu 2009 55 %, v vseh letih, ki jih zasledujemo pa ni bila višja od 63 %. Pri govejem mesu je po letu 2005 bilanca dokaj izravnana in je nekje okrog 100 %. Največji primanjkljaj beležimo pri sladkorju, ki ga sami ne proizvajamo več. Tudi pri krompirju pada samooskrba, ki je bila leta 2009 62,8 %, velik padec samooskrbe je tudi pri svinjskem mesu, ki je v letu 2009 padla na 54,8 %.

Slovenija v splošnem ostaja neto uvoznica kmetijsko-živilskih proizvodov. Analiza podatkov o potrošnji za prehrano na prebivalca pa je pokazala, da se v zadnjih letih povečuje potrošnja zelenjave, znižuje pa potrošnja govejega, svinjskega mesa.

Tabela 7: Stopnja samooskrbe po posameznih proizvodih v obdobju 2004-2009

	Stopnja samooskrbe v %					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
žita	63,3	60,0	50,0	53,6	63,5	55,0
govedo	96,5	93,4	101,4	101,2	103,0	98,1
prašiči	79,9	69,5	69,6	73,6	70,2	54,8
jajca	102,9	94,5	96,8	95,1	95,3	93,1
zelenjava	43,3	44,9	38,6	33,7	36,2	37,8
krompir	86,1	74,1	59,8	70,4	57,4	62,8
sladkor	71,8	65,2	84,3	2,6	1,9	2,1

Vir: SURS, 2011a.

Tabela 8: Potrošnja na prebivalca v kg po posameznih proizvodih v obdobju 2004-2009

	Potrošnja na prebivalca (v kg)					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
žita	119,4	124,0	125,5	124,0	119,2	108,7
govedo	23,4	23,6	20,7	21,1	21,3	20,5
prašiči	44,6	44,2	45,2	42,1	43,2	40,5
jajca	6,2	6,5	7,0	8,9	10,0	10,2
zelenjava	89,0	91,3	95,6	90,4	100,5	102,3
krompir	75,8	76,8	78,9	81,3	77,6	72,0
sladkor	41,4	51,7	36,5	28,5	41,9	45,4

Vir: SURS, 2011a.

3.2 Ekonomski rezultati kmetijstva

Dohodki v kmetijstvu so realno močno padli le v letih 2001 in 2003, ko je bila raven proizvodnje zaradi neugodnih vremenskih razmer izjemno nizka, po letu 2003 pa so razmeroma stabilni in vse do leta 2008 realno precej nad ravnijo obdobja pred letom 2000. V letih 2008 in 2009 so dohodki kmetijstva realno občutno padli, predvsem pod vplivom nestabilnih cenovnih razmer.

Spremembe dohodkov v kmetijstvu so v Sloveniji ugodnejše kot v EU. Kljub temu je dohodek na enoto vloženega dela v slovenskem kmetijstvu še vedno bistveno nižji in dosega le okoli 50 % povprečja EU-27. To kaže na izrazito nizko raven produktivnosti dela v slovenskem kmetijstvu. Vzroke za nizko produktivnost lahko iščemo v strukturnih značilnostih kmetijstva, kot so neugodna velikostna struktura kmetijskih gospodarstev, razdrobljenost posesti, še vedno nizka stopnja specializacije in velik delež območij s težjimi razmerami za kmetijstvo.

Leto 2009 so ekonomske razmere za kmetijstvo zaznamovale predvsem velike spremembe v cenah. V obdobju 2005-2008 so cene finalne proizvodnje in porabe na agregatni ravni rasle. V letih 2007 in 2008 smo bili priča dramatičnim spremembam cen, tako na strani kmetijskih

pridelkov kot tudi na strani reprodukcijskega materiala za kmetijstvo. Ekonomski rezultati za kmetijstvo (SURS, podatkovna baza EUROSTAT) za 2009 kažejo, da so osnovne cene kmetijske pridelave realno nižje od ravni v letu 2008 za 12,8 %. Fizični obseg proizvodnje je manjši od predhodnega leta za 1,3 %, za okoli 8 % pa so bile manjše tudi obračunane subvencije. Spremembe fizičnega obsega in subvencije predvsem pa spremembe cen kažejo, da se je dohodek kmetijstva že drugo leto zapored pomembno zmanjšal. Vsi kazalci dohodka kažejo na nominalno in realno zmanjšanje primerjavi z letom 2008. Bruto dodana vrednost je bila realno manjša za 9,3 %, faktorski dohodek pa je bil realno nižji za 13,8 % (MKGP, 2010, str. 22-24).

Tabela 9: Osnovni kazalci ekonomskega računa za kmetijstvo, 2004-2009

Nominalno (mio EUR, tekoče cene, tekoči tečaj)						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vrednost proizvodnje po proizvajalčevih cenah	1.018,1	982,8	965,8	1.116,3	1.173,4	1.041,1
BDV/PDM (EUR)	5.419	5.329	5.265	5.118	4.932	4.685
FD/PDM (EUR)	4.583	4.670	4.643	5.440	5.114	4.620

Vir: Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2009, 2010, str. 19.

3.3 Kmetijska politika v Sloveniji

3.3.1 Kmetijska politika v Sloveniji od leta 1991 do vstopa v EU

Po osamosvojitvi je Slovenija oblikovala svojo kmetijsko politiko. Strategija razvoja slovenskega kmetijstva sprejeta leta 1993, predstavlja prvi programski dokument, ki je opredelil podobne razvojne cilje, kot strategije v državah z razvitim kmetijstvom (Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, 1992, str. 5). Cilji kmetijske politike so (MKG, 1992, str. 71):

- stabilna pridelava kakovostne in čim cenejše hrane ter zagotavljanje prehranske varnosti Slovenije;
- ohranjanje poseljenosti in kulturne krajine, ohranjanje kmetijske zemlje, varstvo kmetijskih zemljišč in voda pred onesnaženjem in nesmotno rabo;
- trajno povečevanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva;
- zagotavljanje paritetnega dohodka nadpovprečno produktivnim pridelovalcem.

Koncept razvoja kmetijstva, ki izhaja iz opredeljenih ciljev, predstavlja kombinacijo ekosocialnega in tržnega koncepta. Njegova značilnost je, da ob upoštevanju ekoloških in prostorskih omejitev oziroma ciljev, ustrezno uveljavlja tudi delovanje tržnih zakonitosti.

S strategijo so bili zastavljeni cilji slovenske kmetijske politike, ki se niso bistveno razlikovali od ciljev SKP EU, saj oboji poudarjajo večfunkcionalnost kmetijstva, ki je gospodarska dejavnost z okoljevarstvenimi, prostorskimi in socialnimi funkcijami (Kezunovič, 2003, str. 42). Ohranjene so bile administrativne cene za nekatere osnovne agroživilske proizvode, državni monopol nad trgovino s pšenico in sladkorjem ter subvencioniranje izvoza. Uvedeni

so bili programi pomoči območjem s težjimi razmerami za kmetovanje in naložbam na kmetijskih gospodarstvih.

Leta 1998 so se začela pristopna pogajanja za članstva v EU. Konec leta 1998 je bil sprejet Program reforme kmetijske politike (1999-2002), ki je na novo opredelil poti do uresničevanja ciljev iz strategije. Cilj reforme je bil prilagajanje zahtevam EU in uveljavitev pogajalskih izhodišč na področju kmetijstva. Cilji kmetijske politike se s temi dokumenti niso pomembneje spremenili, spreminjati pa so se začeli oblika in vsebina ukrepov. Z reformo se je preneslo težišče ukrepov od tržno-cenovnih podpor k neposrednim plačilom, večji poudarek je na strukturnih in okoljevarstvenih ukrepih ter ukrepih za razvoj podeželja. Program reforme se je izvajal v okviru štirih stebrov: tržno-cenovne politike, slovenskega kmetijskega okoljevarstvenega programa, prestrukturiranja kmetijstva in živilstva ter razvoja podeželja (Program reforme kmetijske politike 1999-2002, 1998).

3.3.2 Kmetijska politika v Sloveniji po vstopu v EU

3.3.2.1 Tržno cenovni ukrepi in neposredna plačila – I. steber

S 1. majem 2004, z vstopom v EU je v Sloveniji začela na področju tržno-cenovne politike neposredno veljati evropska zakonodaja. S tem je na skupne organe EU prenesena pristojnost za celotno zunanjetrgovinsko ureditev, za intervencijske ukrepe in večino drugih ukrepov na skupnem trgu. Prenehali so veljati slovenski prostotrgovinski sporazumi.

Z vstopom v EU so podpore za pripravo kmetijskih pridelkov in živil za zunanji trg, ki so bile vsa zadnja leta najpomembnejši ukrep za pospeševanje prodaje in stabilizacijo razmer na kmetijskih trgih, zamenjala izvozna nadomestila, ki jih v celoti financira skupni proračun EU.

Neposredna plačila se lahko izplačajo na enoto površine (hektar zemljišča), enoto kmetijskega proizvoda ali živali. Lahko pa se izplačajo tudi predelovalcem kmetijskih pridelkov, v primeru da ta za odkupljene proizvode izplača pridelovalcu najmanj določeno minimalno ceno. Večinoma so jih uvajali v reformah SKP in ob zniževanju institucionalnih cen (Avsec & Erjavec, 2005, str. 188).

Z vstopom v EU je del financiranja neposrednih plačil prevzel evropski kmetijski proračun. V letu 2004 se iz skupnega proračuna EU novim članicam zagotavlja financiranje v višini 25% t.i. nacionalne ovojnice, izračunane na osnovi dogovorjenih kvot in referenčnih količin za posamezne vrste neposrednih plačil in trenutno veljavne višine teh plačil v EU-15. Dovoljeno dopolnjevanje neposrednih plačil nad to ravnijo se praviloma financira iz nacionalnega proračuna vse do leta 2013, ko bodo plačila v celoti financirana s strani EU (Svet Evrope, 2003, str. 87-93). Tako so plačila v letu 2004 v Sloveniji bila na nivoju 85 % (25 % EU, 60 % RS). V letu 2005 90 % (30 % EU, 60 % RS), v letu 2006 95 % (35 % EU, 60 % RS), v letu 2007 100 % (40 % EU, 60 % RS), v letu 2008 100 % (50 % EU, 50 % RS), v letu 2009 100 % (60 % EU, 40 % RS), v letu 2010 100 % (70 % EU, 30 % RS), v letu 2011 100 % (80 % EU, 20 % RS), v letu 2012 100 % (90 % EU, 10 % RS) in v letu 2013 100 % EU.

Začela so veljati tudi vsa določila skupnih tržnih ureditev, ki imajo za cilj omejevanje rasti proizvodnje. To so predvsem kvote za mleko in sladkor, obvezna praha (5%, ukinjena je bila z letom 2009), obvezna destilacija vina (ob prekoračitvi najvišjega dovoljenega hektarskega

pridelka), omejitve pri obnovi vinogradov, kakor tudi omejitve skupnih referenčnih površin za neposredna plačila pri določenih poljščinah (žito, oljnice, stročnice) in lupinastem sadju, števila pravic do premij za govedo in drobnico ter skupnega pridelka za neposredno plačilo za oljčno olje. Pri tem bo imela prekoračitev kvot za mleko in sladkor za posledico plačilo posebne dajatve, prekoračitev referenčnih količin pa praviloma linearno znižanje plačil.

Vlada Republike Slovenije je 1. junija 2006 sprejela sklep o modelu in začetku izvedbe reforme SKP na področju neposrednih plačil za Slovenijo v obdobju 2007-2013. Reforma SKP se je začela izvajati 1. januarja 2007.

Slovenija je sprejela reformo, ki vključuje (Uredba o izvedbi neposrednih plačil v kmetijstvu, Uradni list RS, št. 99/06 in 5/07):

- proizvodno vezana plačila (65% posebne premije, 50% premije in dodatne premije za ovce in koze in 25% neposrednega plačila na površino hmeljišča v obdelavi);
- regionalno plačilo (njive in trajno travinje);
- zgodovinske dodatke (mleko, goveje meso in sladkorna pesa);
- dodatno plačilo za ekstenzivno rejo ženskih goved.

Slovenija je z uvedbo reforme prešla iz standardne sheme neposrednih plačil, ki so bila proizvodno vezana, na nov sistem neposrednih plačil, ki je temeljil na regionalnem plačilu z zgodovinskimi dodatki. Le v manjši meri se še ohranjajo proizvodno vezana plačila.

Z reformo se nadomeščajo neposredna plačila, ki so se izvajala do vključno 2006 (neposredna plačila za poljščine, prehodno plačilo za sladkorno peso, premija za krave dojlje, dodatna nacionalna premija za krave dojlje, klavna premija, ekstenzifikacijsko plačilo, dodatno plačilo, dodatno plačilo za ovce in koze, mlečna premija in dodatno plačilo za mleko) (MKGP/ARSKTRP, 2007, str. 7).

Na podlagi vmesnega pregleda SKP iz leta 2008 je Slovenija od 1. januarja 2010 začela z izvajanjem usklajene sheme neposrednih plačil, ki vključuje (Uradni list RS, 2009 in MKGP/ARSKTRP, 2010, str. 18) :

- nadaljevanje z izvajanjem regionalnega modela sheme enotnega plačila;
- neposredno plačilo za pridelavo hmelja ter premije in dodatne premije za ovce in koze se z letom 2010 proizvodno razvežejo in vključijo v shemo enotnega plačila kot dodatki na plačilne pravice;
- posebne premije za bike in vole se ohranijo proizvodno vezane na enakem nivoju kot veljajo sedaj še v letih 2010 in 2011, proizvodno se razvežejo z letom 2012 in vključijo v shemo enotnega plačila kot zgodovinska plačila;
- pomoč za stročnice in podpora za pridelavo lupinarjev se ohranita kot proizvodno vezani plačili v letih 2010 in 2011, z letom 2012 se proizvodno razvežeta in vključita v shemo enotnega plačila kot zgodovinska plačila;
- v okviru 68. člena Uredbe Sveta (ES) 73/2009 se izvajajo trije ukrepi, za katere se nameni 10% nacionalne ovojnice: dodatno plačilo za ekstenzivno rejo ženskih goved, dodatno plačilo za mleko za gorska višinska in strma kmetijska gospodarstva ter podpora za ohranitev oziroma razvoj živinoreje na kmetijskih gospodarstvih s travinjem.

3.3.2.2 Program razvoja podeželja – II. steber

Od vstopa Slovenije v EU sta bila sprejeta dva programa razvoja podeželja. **Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004-2006 (PRP) in Enotni programski dokument Republike Slovenije 2004-2006 (EPD)** predstavljata osnovo za celovito načrtovanje, izvajanje in spremljanje politike razvoja podeželja v Sloveniji. Zajemata različne strukturne ukrepe, ki so namenjeni ohranjanju in razvoju kmetijstva in z njim povezanih dejavnosti v ruralnem prostoru. S strani EU verificirani nacionalni programi in ukrepi so z različnimi deleži sofinancirani iz evropskega kmetijskega proračuna. Enotni programski dokument vsebinsko prevzema ukrepe, ki so bili predmet predpristopne pomoči EU v okviru programa SAPARD, kakor tudi velik del programa podpor prestrukturiranju kmetijstva in živilstva iz okvira nacionalnih ukrepov, ki so se izvajali pred vstopom v EU.

Ukrepi, zajeti v Programu razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004 so namenjeni širokemu krogu upravičencev in zajemajo različne oblike plačil v okviru dveh prednostnih nalog. Prednostne naloge PRP 2004-2006 so:

- sonaraven oz. trajnostni razvoj kmetijstva in podeželja - v okviru te naloge se izvajajo za Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (OMD) in ukrepi Slovenskega kmetijsko okoljskega programa (SKOP);
- ekonomsko in socialno prestrukturiranje kmetijstva - v okviru tega se izvajata ukrepa Zgodnje upokojevanje kmetov in Prilagajanje EU standardom.

Uveden je bil tudi ukrep zgodnjega upokojevanja z namenom izboljšanja starostne strukture kmetov in izboljšanja socialnega statusa starejših kmetov. Novost je predstavljala tudi podpora izvajanju EU standardov na kmetijskih gospodarstvih, ki je namenjena hitrejšemu prilagajanju kmetijskih gospodarstev na področju varstva okolja, zdravja rastlin in varstvu pri delu.

Izravnalna plačila za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost so namenjena izravnavi stroškov pridelave zaradi težjih pridelovalnih razmer, posredno pa zagotavljajo obdelanost in trajno poseljenost krajine.

Program razvoja podeželja Republike Slovenije 2007-2013 sledi splošnemu cilju (uravnotežen in trajnosten razvoj podeželskih območij Slovenije) in trem temeljnim ciljem: povečanje produktivnosti dela v kmetijstvu in gozdarstvu, dvig konkurenčnosti teh sektorjev (1. os); ohranjanje obdelanosti podeželja, zmanjševanje negativnega vpliva kmetijstva na okolje in spodbujanje sonaravnega načina kmetovanja (2. os); spodbujanje zaposlovanja in ustvarjanje novih delovnih mest na podeželju (3. os); spodbujanje odločanja o razvoju posameznih območij po pristopu "od spodaj navzgor" na podlagi LRS (4.os oziroma os LEADER) (MKGP, 2007, Program razvoja podeželja 2007-2013).

Ukrepi PRP se financirajo iz EKSRP in proračuna RS. Za 1. os se namenja 75 % sredstev, za 2. os 80 %, za 3. os 75-90 %, za 4. os prav tako 80 % iz EU, ostala sredstva predstavljajo nacionalna doplačila. Stopnja pomoči je od 30-100 %.

3.3.3 Proračunska izplačila za tržne ukrepe in neposredna plačila in za ukrepe razvoja podeželja

Proračunska izplačila za kmetijstvo so v letu 2009 znašala 404,3 milijona EUR oziroma 1,7% več kot v letu prej. V zadnjih letih so močno porasla tako sredstva za tržne ukrepe in neposredno podporo proizvajalcem, kot tudi sredstva za podporo strukturnim spremembam in razvoju podeželja, pri čemer sta obe skupini ukrepov po deležu sredstev približno enakovredni (MKGP, 2010, str. 25-35).

Z vstopom v EU je skupni evropski proračun prevzel tudi sofinanciranje ukrepov, ki so del SKP. Delež sofinanciranja ukrepov kmetijske politike s strani evropskih skladov narašča in je v letu 2009 v skupnih proračunskih izdatkih za kmetijstvo predstavljal že 57 %. Največji delež so proračunska sredstva EU zavzemala pri ukrepih strukturne politike in politike razvoja podeželja (80 %), nekaj manjšega pa pri tržnih ukrepih in neposrednih podporah (47 %). Najmanjši delež sofinanciranja s strani EU je pri splošnih storitvah za kmetijstvo (6 %), ki v glavnem niso predmet SKP in se zato financirajo pretežno le z nacionalnimi viri. V letu 2009 so se izplačane proračunske podpore, povezane s kmetijstvom povečale zaradi večjih sredstev iz skupnega proračuna EU (+8,3 %). Izplačila, ki jih zagotavlja nacionalni proračun so bila manjša kot v letu prej (-6,0 %).

V letu 2009 je bilo za tržne ukrepe in neposredne podpore proizvajalcem skupaj izplačano 178,9 milijona EUR oziroma 2,2 % manj kot v letu prej, predvsem zaradi manjših izplačanih odškodnin in drugih kompenzacijskih plačil (večinoma na račun izplačil, povezanih z reformo trga za sladkor).

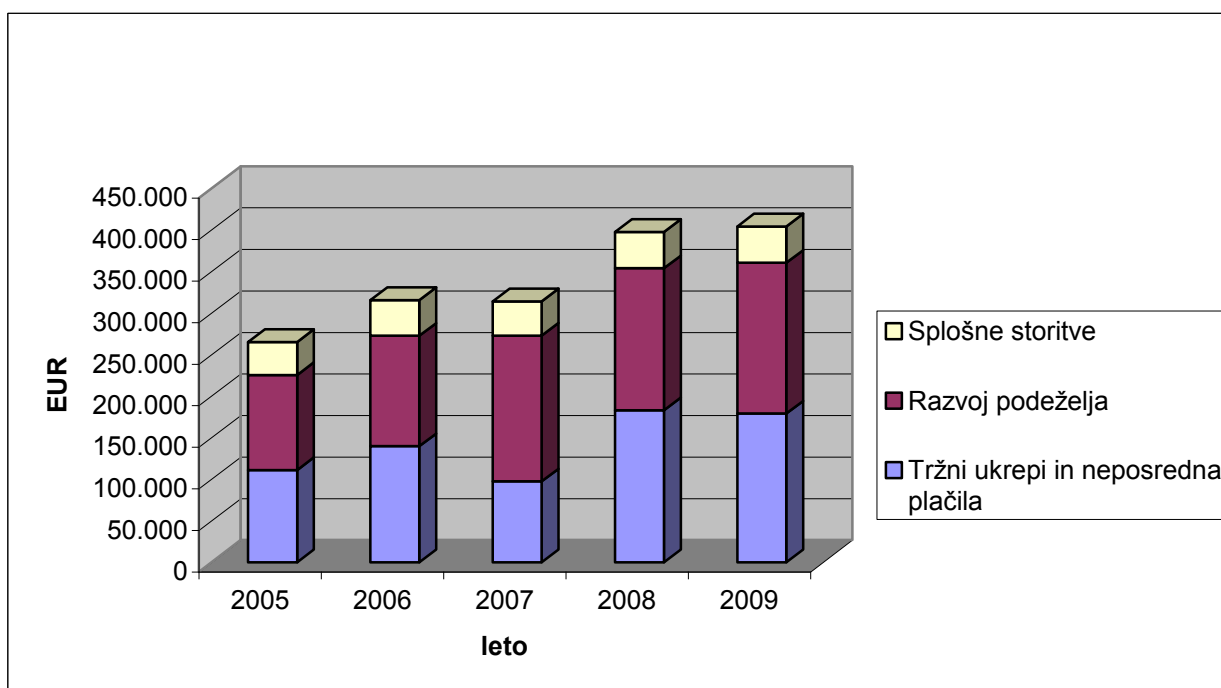
Za ukrepe kmetijske strukturne politike in politike razvoja podeželja je bilo v letu 2009 iz proračuna skupaj izplačanih 181,5 milijona EUR ali 6,2 % več kot v letu prej. Za financiranje in sofinanciranje splošnih storitev za kmetijstvo je bilo v letu 2009 porabljenih 43,8 milijona EUR, kar je podobno kot v letu prej.

Tabela 10: Struktura proračunskih izdatkov, povezanih s kmetijstvom po skupinah ukrepov in viru financiranja (v 000 EUR)

	2005	2006	2007	2008	2009
			Slovenija		
Proračunski izdatki povezani s kmetijstvom	135.280	158.825	171.120	183.182	172.188
Tržni ukrepi in neposredna plačila proizvajalcem	62.801	79.878	65.201	102.782	95.540
Razvoj podeželja in kmetijska strukturna politika	35.620	38.948	66.752	39.212	35.447
Splošne storitve v podporo razvoju kmetijstva	36.858	40.000	39.167	41.188	41.201
			EU		
Proračunski izdatki povezani s kmetijstvom	129.727	156.804	142.778	214.384	232.094
Tržni ukrepi in neposredna plačila proizvajalcem	48.223	59.724	32.123	80.272	83.400
Razvoj podeželja in kmetijska strukturna politika	78.687	94.082	108.609	131.675	146.065
Splošne storitve v podporo razvoju kmetijstva	2.817	2.998	2.046	2.437	2.628
			DeležEU		
Proračunski izdatki povezani s kmetijstvom	49	50	45	54	57
Tržni ukrepi in neposredna plačila proizvajalcem	43	43	33	44	47
Razvoj podeželja in kmetijska strukturna politika	69	71	62	77	80
Splošne storitve v podporo razvoju kmetijstva	7	7	5	6	6
			Skupaj		
Proračunski izdatki povezani s kmetijstvom	265.007	315.629	313.898	397.566	404.282
Tržni ukrepi in neposredna plačila proizvajalcem	111.024	139.602	97.324	183.054	178.940
Razvoj podeželja in kmetijska strukturna politika	114.307	133.030	175.361	170.887	181.512
Splošne storitve v podporo razvoju kmetijstva	39.675	42.998	41.213	43.625	43.829
	Struktura po skupinah ukrepov				
Proračunski izdatki povezani s kmetijstvom	100	100	100	100	100
Tržni ukrepi in neposredna plačila proizvajalcem	42	44	31	46	44
Razvoj podeželja in kmetijska strukturna politika	43	42	56	43	45
Splošne storitve v podporo razvoju kmetijstva	15	14	13	11	11

Vir: MKGP, 2010d, str. 27.

Slika 1: Proračunska sredstva za podporo kmetijstva od 2005 do 2009 (v 000 EUR)



Vir: MKGP, 2010d.

4 IZZIVI BODOČE SKP V SLOVENIJI PO LETU 2013

Državni zbor je 29. marca 2011 sprejel **Resolucijo o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 - »Zagotovimo.si hrano za jutri«**, ki opredeljuje vizijo in cilje razvoja kmetijstva v Sloveniji do leta 2020. V svojih usmeritvah Resolucija izhaja iz Strategije razvoja slovenskega kmetijstva in drugih strateških in zakonskih dokumentov, ki so začrtali oblikovanje kmetijske politike po osamosvojitvi. Resolucija hkrati predstavlja tudi razvojni okvir za izvedbo Strategije 2020 - Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast na področju kmetijstva v Sloveniji. V ospredju Resolucije je upoštevanje večnamenske vloge kmetijstva in opredelitev razvoja kmetijstva skozi cilje trajnostnega razvoja. Ta temelji na upoštevanju okoljske, ekonomske in socialne vloge kmetijstva. V skladu z načeli trajnostnega razvoja kmetijstva Resolucija določa strateške cilje kmetijske politike:

- zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane;
- povečevanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva;
- trajnostna raba proizvodnih potencialov in s kmetijstvom povezanih javnih dobrin;
- zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja.

Primarna naloga slovenskega kmetijstva je pridelava varne in čim bolj kakovostne hrane. V proizvodnji je zato potrebno nadgrajevati visoke tehnološke fitosanitarne in veterinarske

standarde in standarde varstva okolja in dobrobiti živali. Povečanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva v Sloveniji je trajna naloga kmetijske politike. Kmetijstvo Slovenije je doseglo pomembne razvojne rezultate, pa vendar še zmeraj zaostaja za konkurenco na notranjem in zunanem trgu EU. Z aktivno vlogo države in izrazito zasebno pobudo bo potrebno kmetijstvo in živilstvo prestrukturirati v inovativno, tržno prilagodljivo in medsebojno povezano gospodarsko verigo, ki bo temeljila predvsem na znanju ter trajnostni in gospodarni rabi naravnih in človeških virov. V središču trajnostnega razvoja in učinkovitega prestrukturiranja je doseganje primerne in stabilne dohodke kmetijskih gospodarstev. Dohodkovna varnost in stabilnost sta ključna pogoja za obstoj in razvoj kmetijstva kot gospodarske panoge, s tem pa tudi za uresničitev ciljev kmetijske politike. Pomembno je prestrukturiranje in doseganje primerne in stabilne dohodke kmetijskih gospodarstev.

Trajnostni koncept bo zagotavljal, da se v Sloveniji obseg kmetijske proizvodnje in površina kmetijskih zemljišč v bodoče ne bosta bistveno zmanjševala (MKGP, 2011).

Kmetijska politika si bo z razpoložljivimi sredstvi v okviru trajnostnega koncepta predvsem prizadevala, da bo Slovenija imela:

- konkurenčne agroživilske verige v učinkovitih vertikalnih povezavah kmetijstva in živilskopredelovalne industrije;
- obdelana kmetijska zemljišča in primerno stopnjo prehranske varnosti;
- pestro strukturo kmetijskih gospodarstev, katere hrbtenico bodo tvorile ekonomsko učinkovite kmetije;
- ohranjene naravne vire in prepoznavno biološko pestrost;
- urejeno kulturno krajino;
- vitalno podeželje.

SKP si mora v prihodnosti zadati za cilj ohranjanje raznovrstnih kmetijskih sistemov po Evropi in zagotavljanje najrazličnejših javnih dobrin. Po eni strani je SKP bistvena, če želimo kmetom omogočiti nadaljevanje kmetovanja v takšnih okoliščinah, ko tržni mehanizem ne more zagotoviti pravega gospodarskega donosa in se spopadajo z visokimi proizvodnimi stroški, ki so povezani z zagotavljanjem javnih dobrin. Kmete je treba podpreti zato, ker se ukvarjajo s to dejavnostjo in jih nagraditi za dodatne javne dobrine, ki jih zagotavljajo. Po drugi strani pa mora biti SKP osredotočena predvsem na zagotavljanje javnih dobrin, kmete pa podpreti le pri dobavi teh dobrin ter na ohranjanje in povečevanje vitalnosti podeželja.

Potrebno je zagotavljanje varne in zdrave hrane po preglednih in dostopnih cenah, zanesljiva preskrba s hrano, trajnostna raba tal ter dejavnosti, ki ohranjajo podeželje. V številnih državah članicah si družba prizadeva za ohranjanje pomena kmetijskega sektorja ter za zagotavljanje zaposlovanja na podeželju. Na splošno velja, da mnogi pričakujejo sonaravno neindustrijsko kmetovanje s spoštovanjem do okolja ter ohranjanjem biotske raznovrstnosti. Vsakdo si želi visokokakovostnih živilskih proizvodov po zmernih cenah, vendar pa na drugi strani tudi kmetije potrebujejo poštene cene za proizvode. Torej mora biti hrana zdrava, naravna in pridelana na okolju prijazen način, hkrati pa morajo živilski proizvodi ustrezati visokim evropskim standardom.

Komisija je v letu 2010 organizirala obširno javno razpravo za reformo SKP in novembra 2010 poslala sporočilo Evropskemu parlamentu, Svetu in Evropskemu ekonomsko-

socialnemu odboru in odboru regij. Sporočilo ustrezno povzema vso širino dosedanjih razprav: od tega, da bi morala SKP iti v smeri bolj enakomerne porazdelitve sredstev za neposredna plačila med državami članicami, večjih sprememb SKP v smeri bolj uravnotežene, usmerjene in trajnostne podpore, ki predvideva celo ukinitve neposrednih plačil in tržno-cenovnih ukrepov, do uvedbe podpor za zagotavljanje javnih dobrin, povezanih s kmetijstvom.

Slovenija podpira predlog Komisije glede strateških ciljev bodoče SKP, zlasti ohranjanja potenciala za pridelavo hrane v EU in s tem zagotavljanja dolgoročne prehranske varnosti na ravni Evropske unije. Prav tako podpira spodbujanje trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in uravnoteženega prostorskega razvoja.

Izpostavlja se tudi strateški pomen razvoja trajnostnega kmetijstva, saj kmetijstvo ob svoji primarni vlogi pridelave hrane prispeva tudi k biotski raznovrstnosti, ohranjanju kulture in zaščiti naravnih virov. Tudi naša države se strinja, da je potrebno nadaljevati z reformami SKP, predvsem z spodbujanjem večje konkurenčnosti kmetijskega sektorja, učinkovitejše uporabe davkoplačevalskih sredstev ter izpolnjevanja pričakovanj glede prehranske varnosti, okolja, podnebnih sprememb in uravnoteženega prostorskega razvoja.

4.1 Neposredna plačila

S širitvami EU, splošnim makroekonomskim in finančnim stanjem držav članic, institucionalno krizo in poskusi širitve delovanja EU na drugih področjih, se konflikt o kmetijski politiki zaostruje. Vplačila v skupni proračun se ne bodo zviševala, zato bo prišlo do zmanjšanja izdatkov oziroma sredstev za SKP. Pri neposrednih plačilih se bo povečal pritisk na njihovo poenotenje in izenačevanje višin med državami članicami. Ta plačila naj bi postala enotnejša, vendar ne enotna ter povezana z dohodkovno funkcijo in javnimi dobrinami. Za prerazdelitev neposrednih plačil bi morali poleg ekonomskih in naravnih kriterijev upoštevati tudi strukturne značilnosti držav članic in njihovih kmetijskih sektorjev (MKGP, 2010a).

Za Slovenijo je postopen prehod s sedanjega sistema na nov sistem ključnega pomena, saj neposredna plačila odločilno prispevajo k zagotavljanju stabilnosti v kmetijskem sektorju. Uvedbe obvezne okoljske komponente neposrednih plačil ne sme povzročiti poslabšanja dohodkovnega položaja kmetijskih pridelovalcev. Izrednega pomena za Slovenijo je ohranitev proizvodno vezanih podpor za reševanje specifičnih problemov posameznih regij, kjer imajo nekateri sektorji, predvsem živinoreja, poseben ekonomski in socialni pomen. Slovenija je pozitivno sprejela predlog glede uvedbe zgornje meje («capping») za neposredna plačila za večje posamezne kmetije, ker se upošteva število zaposlenih (EKRP).

4.2 Tržno cenovni ukrepi

Slovenija je ena izmed držav, ki podpira ohranitev obstoječih tržnih ukrepov v obliki varnostne mreže. Posebej podpira uvedbo novih elementov politike za izboljšanje delovanja verige preskrbe s hrano. Potrebno bo izboljšati pogodbeno razmerja, prestrukturirati in konsolidirati kmetijski sektor, izboljšati preglednost nad delovanjem trgov.

Potrebne so nekatere specifične prilagoditve, predvsem racionalizacija in poenostavitev sedanjih instrumentov. Mlečne kvote naj bi bile odpravljene do leta 2015. Treba je preučiti

različne možnosti za prihodnost z usmerjeno ukinitvijo kvot do določenega datuma, da se povečata učinkovitost in konkurenčnost sektorja (Evropska komisija, 2010, str. 9-10).

4.3 Razvoj podeželja

V okvir te politike je potrebno vnesti določene nove poudarke, kot so večja skrb za okolje, prilagajanje podnebnim spremembam ter uvajanje inovacij. Ti poudarki predstavljajo sestavni del trajnostnega modela kmetijstva (MKGP, 2010).

Številni se zavzemajo za to, da bi ta politika še naprej ustvarjala najrazličnejše koristi za kmetovanje, podeželje in širšo družbo ter ob tem prispevala h/k (Evropska komisija, 2010, str.10):

- **konkurenčnosti kmetijstva:** s spodbujanjem inovacij in s pomočjo kmetijskemu sektorju, da ta postane gospodarnejši z viri;
- **trajnostnemu upravljanju naravnih virov** z varstvom okolja in krajine, proti podnebnim spremembam in ohranitvijo proizvodne zmogljivosti zemljišč;
- **uravnoveženemu teritorialnemu razvoju** podeželskih območij, razvojem zmogljivosti in izboljšanjem lokalnih razmer ter povezav med podeželjem in mestnimi območji.

4.4 Prehranska varnost, okolje in teritorialno ravnovesje

Glavna vloga kmetijstva je zagotavljati hrano. Glede na to, da se svetovno povpraševanje povečuje, mora biti tako EU kot tudi Slovenija sposobna prispevati k zadovoljevanju tega povpraševanja. Po napovedi Združenih narodov se bo število prebivalstva do leta 2050 povečalo na 9 milijard, kar pomeni, da bi bilo potrebno podvojiti sedanji obseg proizvodnje. Zato je bistveno, da kmetijstvo ohrani svojo zmogljivost in jo izboljša, ob tem pa upošteva zaveze EU v mednarodni trgovini in skladnost politik za razvoj. Kmetijstvo se danes sooča z veliko večjo konkurenco, saj je svetovno gospodarstvo vedno bolj povezano med seboj, vzorci trgovanja pa so bolj liberalizirani. Državljeni poleg tega zahtevajo visoko kakovostne in čim bolj raznolike prehranske proizvode ter upoštevanje varnostnih in kakovostnih standardov ter standardov dobrega počutja pri njihovi proizvodnji.

5 SKLEP

SKP se uvršča med najpomembnejše skupne evropske politike za katero se letno namenja okrog 40 % celotnega proračuna EU. Sredstva za SKP se zagotavljajo iz dveh skladov iz sicer iz EKJS-a in EKSRP-a.

Slovenija je ob vstopu v EU v celoti začela izvajati SKP kot so jo izvajale stare države članice. Ukrepi, ki jih izvaja Slovenija v okviru I. in II. stebra so zadostni in ustrezni, ki v določeni meri tudi upoštevajo naše nacionalne posebnosti. Celotna vrednost kmetijske proizvodnje glede na proizvajalčeve cene je v letu 2009 znašala 1.041 milijona EUR, proračunskih izdatkov za tržne ukrep in neposredna plačila - I. steber pa 178 milijona EUR in 181,5 milijona EUR za razvoj podeželja in strukturne ukrepe - II. steber. Iz česar lahko

vidimo, da imajo v Sloveniji tako kot drugod po EU ukrepi SKP pomembno vlogo pri zagotavljanju zelene dohodkovne stabilnosti v kmetijstvu.

Dosedanji ukrepi SKP (ukrepi I. in II. stebra) so vplivali na prestrukturiranje slovenskega kmetijstva, vendar je le-to prepočasno, saj se je povprečna velikost kmetijskega gospodarstva od leta 2000 do leta 2010 povečala le iz 5,6 ha na 6,3 ha kmetijskih zemljišč v uporabi. Prav tako se je število GVŽ na kmetijskih gospodarstvih od leta 2000 do 2010 povečal le iz 6,1 na 7,0 GVŽ na posamezno kmetijsko gospodarstvo. Ne zaznamo pomembnega povečanja v smeri ohranjanja obstoječe strukture, kar je za Slovenijo razvojno zaskrbljujoče.

K nizki produktivnosti kmetijstva lahko poleg neugodne velikostne strukture prištejemo še starostno in izobrazbeno strukturo ter nizko stopnjo specializacije proizvodnje na kmetijskih gospodarstvih. Vzrok za nizko produktivnost kmetijstva so prav tako težji pogoji za kmetovanje, saj se kar 74 % kmetijskih zemljišč v uporabi nahaja OMD.

Struktura kmetijskih gospodarstev je tako iz vidika razvoja in s tem konkurenčnosti zaskrbljujoča. Nekonkurenčnost slovenskega kmetijstva lahko iščemo v slabi zemljiški in posestni strukturi, nizki intenzivnosti. Slovenija še vedno zaostaja za konkurenco na notranjem in zunanjem trgu EU. Povečevanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva v Sloveniji je trajna naloga kmetijske politike. Z aktivno vlogo države in z zasebno pobudo bo potrebno kmetijstvo in živilstvo prestrukturirati v inovativno, tržno, prilagodljivo in medsebojno povezano gospodarsko verigo, ki bo temeljila predvsem na znanju.

Slovenija si bo še naprej prizadevala k vitalni proizvodnji hrane in ohranjanja potenciala za pridelavo hrane po vsej EU in s tem zagotavljanju dolgoročne preskrbe s hrano tako na nacionalni, evropski in globalni ravni.

V Sloveniji je potrebno nadaljevati s procesi prestrukturiranja kmetijskega sektorja, prav tako pa je potrebno zagotoviti še večjo pozornost varovanju okolja.

6 LITERATURA IN VIRI

1. Avsec, F., Juvančič, L. (2001). *Pregled skupne kmetijske politike*. Domžale: Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko.
2. Avsec, F. et al. (2001). *Učinki reforme slovenske kmetijske politike*. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov.
3. Avsec, F., Erjavec, E. (2005). *Evropsko kmetijsko pravo*. Ljubljana: GV Založba.
4. Cunder, T. et al. (1997). *Slovensko kmetijstvo in Evropska unija*. Ljubljana: Kmečki glas.
5. Černe, F. et al. (2002). *Slovenija in Evropska Unija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Erjavec, E. et al. (2005). *Slovenija v EU*. Moravske Toplice: Društvo agrarnih ekonomistov.
7. European Commission. Direct Payments. Najdeno 11. julija 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/agriculture/markets/sfp/index_en.htm

8. European Commission. Europe's Agenda 2000 Strengthening and widening the European Union. Najdeno 20. maja 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf
9. European Commission. EU budget 2009 Financial Report. Najdeno 19. maja 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2009/fin_report/fin_report_09_en.pdf
10. European Commission. EU Budget 2011. Najdeno 16. maja 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2011/budget_folder/budg_2011_en.pdf
11. European Commission. Fact sheet Managing the agricultural budget wisely. Najdeno 15. maja 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/clear/2007_en.pdf
12. European Commission. »Health check« of the CAP. Najdeno 15. maja 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/before_after_en.pdf
13. European Commission implementing decision of 29 April 2011 on the clearance of the accounts of the paying agencies of Member States concerning expenditure financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) for the 2010 financial year. Najdeno 19. maja 2011 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:119:0070:0076:EN:PDF>
14. European Commission. Skupna kmetijska politika na dlani. Najdeno 4. maja 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_sl.pdf
15. European Commission. The CAP after 2013. Najdeno 11. julija 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/index_en.htm
16. Evropska komisija predlaga večletni finančni okvir EU za obdobje 2014-2020, 29. junij 2011. Najdeno 29. junija 2011 na spletnem naslovu <http://www.een.si/index.php?id=1325&lang=si>
17. Evropska Komisija (2010). Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij (Skupna kmetijska politika proti letu 2020: odzivi na prihodnje izzive, povezane s hrano, naravnimi viri in ozemljem). Najdeno 11. julija 2011 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:sl:PDF>
18. European Parliament. Fact sheet on the European Union 2004. Najdeno 19. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.europarl.europa.eu/facts_2004/4_1_6_en.htm
19. Juvančič, L. et al. (2007). *Slovensko kmetijstvo in podeželje v Evropi, ki se širi in spreminja*. Moravske Toplice: Društvo agrarnih ekonomistov.
20. Kezunovič, M. (2003). *Slovenija in EU o pogajanjih in njihovih posledicah*. Ljubljana: Urad vlade RS za informiranje
21. Kmetijska svetovalna služba Slovenije (2007). *Prihodnost slovenskega kmetijstva in podeželja v skupni kmetijski politiki EU*. Bled: Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije.
22. McMahon, J. A. (2000). *Law of the common agricultural policy*. London: Longman.
23. MKGP (2010a). Izhodišča Slovenije za razpravo o skupni kmetijski politiki EU po letu 2013. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/VHODNA_stran_novo_Izhodisca_SI_o_SKP_po_2013.pdf

24. MKGP/ARSKTRP (2007). *Navodila za izvajanje Uredbe o izvedbi neposrednih plačil v kmetijstvu*. Ljubljana: ARSKTRP.
25. MKGP/ARSKTRP (2010b). *Navodila za uveljavljanje ukrepov kmetijske politike za leto 2010*. Ljubljana: ARSKTRP.
26. MKGP (2010c). Ocena stanja v kmetijstvu v letu 2010 (jesensko poročilo). Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/splosno/vstopna_stran/aktualne teme/porocilo_o_stanju_kmetijstva_zivilstva_in_gozdarstva_v_letu_2009_in_ocena_stanja_v_2010/
27. MKGP (2010d). Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2009. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/splosno/vstopna_stran/aktualne teme/porocilo_o_stanju_kmetijstva_zivilstva_in_gozdarstva_v_letu_2009_in_ocena_stanja_v_2010/
28. MKGP (2007). Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013. Najdeno 20. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/PRP_2007-2013/PRP30maj/prp3105/PRP19jun07/PRP16jul07/PRP25jul07/1PROGRAM_RAZVOJA_PODEZELJA.pdf
29. MKGP (1998). *Program reforme kmetijske politike 1999-2002*. Ljubljana: MKGP.
30. MKGP (2011). Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 - »Zagotovimo si hrano za jutri«. Najdeno 10. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/naslovnica/resolucija_o_strateskih_usmeritvah_slovenskega_kmetijstva_in_zivilstva/
31. Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo (1992). *Strategija razvoja slovenskega kmetijstva*. Ljubljana: MKG.
32. Oskam, A., Meester G., Silvis H. (2010). *Eu policy for agriculture, food, and rural areas*. Wageningen: Wageningen Academic publishers.
33. Prokopijević, M. (2005). *Skupna kmetijska politika EU*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
34. Rednak, M. et al. (2003). *Slovensko kmetijstvo in Evropska unija*. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
35. SURS (2011a). Statistične informacije Rapid Reports: Kmetijstvo in ribištvo. Najdeno 10. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/doc/statinf/15-si-277-1101.pdf>
36. SURS (2009). Struktura kmetijskih gospodarstev. Najdeno 20. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.stat.si/letopis/2009/16_09/16-02-09.html
37. SURS (2011b). Pomembnejši podatki Popisa kmetijstva: zemljišča, tržno vrtnarstvo, število živine, kmetijska mehanizacija, Slovenija, 2010 - začasni podatki. Najdeno 6. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3818
38. Svet Evrope (2005a). Uredba št. 1290/2005 o financiranju skupne kmetijske politike. Najdeno 17. maja 2011 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2005R1290:20090116:SL:PDF>

39. Svet Evrope (2005b) Uredba št. 1698/2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). Najdeno 10. julija 2011 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2005R1698:20100101:SL:PDF>
40. Svet Evrope (2003). Uredba št. 1782/2003 o skupnih pravilih za sheme neposrednih podpor v okviru skupne kmetijske politike in o uvedbi nekaterih shem podpor za kmete. Najdeno 17. maja 2011 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R1782:20090101:SL:PDF>
41. Svet Evrope (2007). Uredba št. 1234/2007 o vzpostavitvi skupne ureditve kmetijskih trgov in o posebnih določbah za nekatere kmetijske proizvode („Uredba o enotni SUT“). Najdeno 9. julija 2011 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2007R1234:20110101:SL:PDF>
42. Uradni list Republike Slovenije (2006). Uredba o izvedbi neposrednih plačil v kmetijstvu št. 99/06. Najdeno 1. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200699&stevilka=4223>
43. Uradni list Republike Slovenije (2009). Uredba o izvedbi neposrednih plačil v kmetijstvu št. 113/09. Najdeno 1. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2009113&stevilka=5144>
44. Usher, J. A. (2001). *EC Agricultural Law*. Oxford: Oxford EC law library.
45. Youth Farm. Evropska Unija in Skupna kmetijska politika. Najdeno 15. junij 2011 na spletnem naslovu http://www.itr.si/javno/youth_farm/sl/eu-and-cap-PART1.html